

Opmerkingen over de herkomst van het lithische materiaal van de préhistorische vindplaats te Sweikhuizen (Gemeente Schinnen L.).

door J. H. Willems

Abstract

Notes on the provenience of the lithic material of the prehistoric site at Sweikhuizen (comm. Schinnen, prov. Limburg).

The present article was presented by the author on April 27th, 1969, as a paper at the International Symposium on Flint at Maastricht, Netherlands. It is based on about 10.000 artefacts found by the author since 1955 on a prehistoric site at Sweikhuizen (comm. of Schinnen) in the South of the Dutch province of Limburg. All objects were found on the surface.

The site is located on a hill 95 m above sea level. About 40 m below it there is a north-westerly bend in the rivulet Geleen which comes from the South-East. The site has yielded artefacts from many prehistoric cultures, ranging from the Middle Paleolithic period up to Roman times. Many objects consist of erratic flint from Pleistocene gravel of the river Maas that emerges at the upper margin of the right bank of the rivulet. Several tools consist of flint from the flint mines at Ryckholt-St. Geertruid. There are also some artefacts made of Grèsquartzite de Wommerson and some consisting of flint from the Lousberg near Aix-la-Chapelle (Aachen), Germany.

The work continues, including study of the typological aspects of the artefacts.

J. H. Willems

INLEIDING

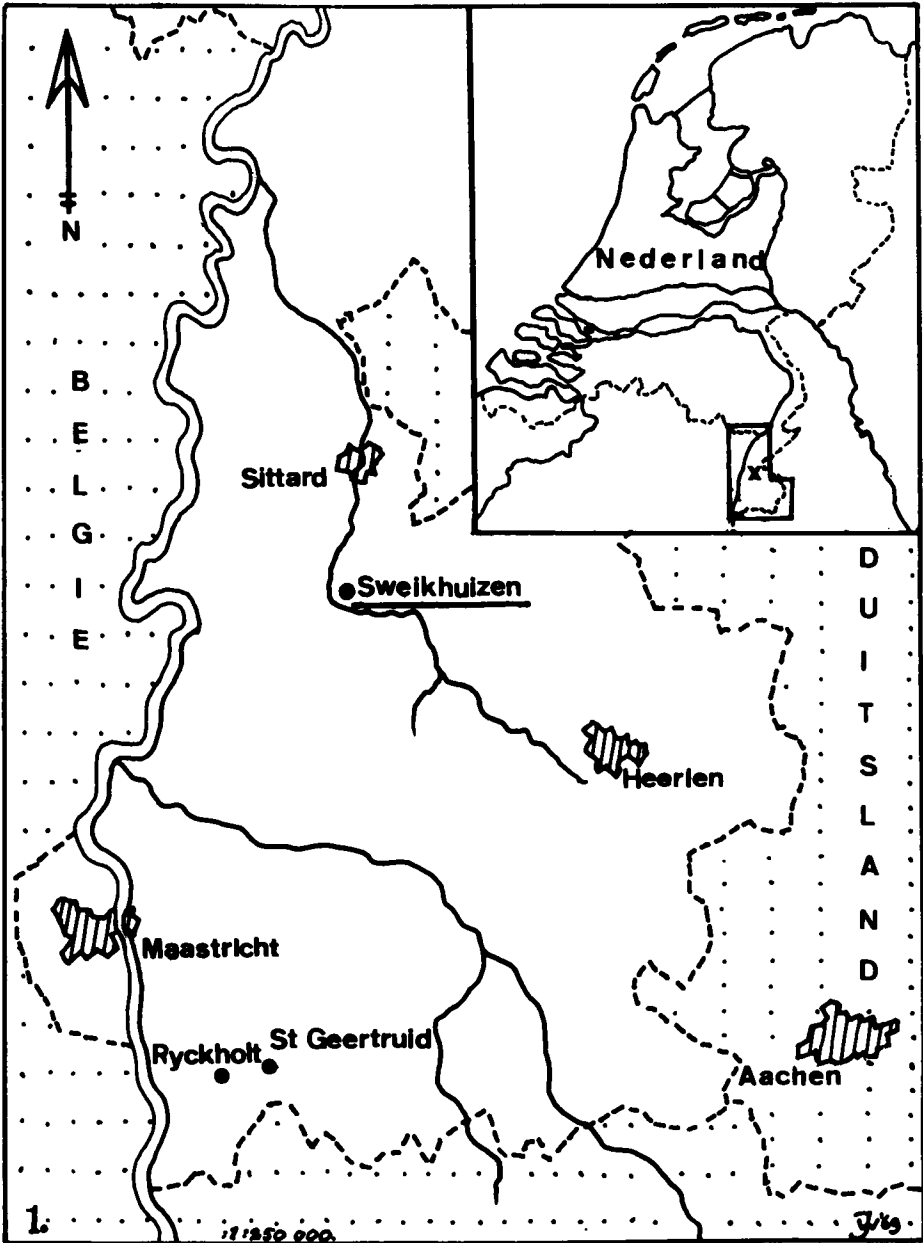
De inhoud van dit artikel werd door de auteur op 27 april 1969 medegedeeld tijdens een voordracht welke gehouden werd te Maastricht ter gelegenheid van het Internationaal Vuursteensymposium.

Artikel en voordracht zijn gebaseerd op een aantal eigen vondsten te Sweikhuizen gedaan. Materiaal afkomstig van Sweikhuizen dat in andere verzamelingen aanwezig is, werd nog niet uitvoerig bestudeerd en is in deze publicatie niet verwerkt. De eigen vondsten kunnen, mede gezien het grote aantal, wel representatief worden geacht om een goed beeld te geven van de samenstelling van het lithische materiaal van de vindplaats te Sweikhuizen.

DE VINDPLAATS

De vindplaats werd in de jaren dertig door H. HENNEKENS, woonachtig te Spaubeek (L.), ontdekt. Door Hennekens hiervan in kennis gesteld, verzamelde H. J. BECKERS uit Beek (L.) er veel materiaal, dat thans nog in deze collectie aanwezig is.

De vindplaats ligt nabij het buurtschap Sweikhuizen in de gemeente Schinnen in de provincie Limburg. Zie afbeelding 1. Op de plaats waar de Geleenbeek, komende uit het S-E, een bocht naar het N maakt, ligt op de rechteroever een uitloper van het plateau (+ 95 NAP), die ongeveer 40 m hoger ligt dan genoemde beek. Van het dal uit gezien lijkt deze uitloper een vrij steile heuvel, een indruk die nog versterkt wordt door twee aan weerszijden liggende droog-

Afb. 1
 Overzichtskaart van Nederland en Zuid-Limburg met de locatie van de vindplaats bij Sweikhuizen.
 Foto: Miek van Rheenen, Utrecht.

dalen. Slechts een smalle strook verbindt deze uitloper met het plateau, dat zich verder E-W-waarts uitstrekt.

De vindplaats is enkele hectaren groot. Het centrum ervan is slechts 300 m van de Geleenbeek verwijderd.

De ondergrond bestaat uit tertiaire zanden waarop een dikke laag pleistoceen maasgrind. De oppervlakte bestaat uit donkergrijs zand. Een lössbedekking ontbreekt; deze begint pas verder naar het plateau toe. Langs de hele bovenrand van het plateau komt het pleisocene maasgrind aan de oppervlakte.

Sinds 1955 verzamelde de auteur te Sweikhuizen ongeveer 10.000 artefacten, waaronder ongeveer 1.500 werktuigen of fragmenten ervan. Gezien de sterke storing van de bodem is het niet mogelijk stratigrafisch te verzamelen. Alle vondsten zijn dan ook aan de oppervlakte gedaan.

LITERATUURGEGEVENS

WOUTERS (1953) vermeldt Sweikhuizen als vindplaats van mesolithische artefacten in een artikel over het Palaeolithicum en Mesolithicum in Limburg en geeft afbeeldingen van microlithen en enkele krabbers aldaar gevonden. Van belang is zijn constatering dat erratische vuursteen is gebruikt bij de vervaardiging van werktuigen.

Ook SCHOLS (1955) noemt in een artikel over de Bandkeramiek in Limburg Sweikhuizen als vindplaats van mesolithische artefacten.

In 1956 verschijnt een publicatie van BOHMERS & WOUTERS waarin mede het mesolithische materiaal afkomstig van Sweikhuizen statistisch wordt bewerkt en verwant geacht wordt met dat van een vindplaats bij Oirschot (N.-Br.). Van deze laatste vindplaats is een radio-carbon datering bekend, welke een ouderdom geeft van 7775 ± 60 jaar (BOHMERS & WOUTERS 1956).

De gegevens uit deze publicatie, die betrekking hebben op de vindplaats te Sweikhuizen, zijn ook gedeeltelijk vermeld door DE LAET & GLASBERGEN (1959).

DE HERKOMST VAN HET LITHISCHE MATERIAAL

Veel artefacten vertonen een witte of blauwgrijze verwerkingskleur. De witte kleur wordt veroorzaakt door barium (mond. meded. DR. GOEDKOOPT, BEEK L.). De typische mesolithische voorwerpen, bv. microlithen, zijn geheel wit, waardoor bij macroscopische bestudering niets meer over de herkomst van de vuursteen is te concluderen. Zie afbeelding 2. Dunne werktuigen of afslagen vertonen ook binnenin niet meer de oorspronkelijke kleur.

Dat de bodem van invloed kan zijn blijkt uit het feit, dat vuursteensplinters die gevonden worden op plaatsen waar de bodem veel ijzer bevat, een geel-bruine verweringskleur te zien geven.

Ook werktuigen die volgens R. NEWELL (mond. meded.) tot laat-palaeolithische culturen, zoals Tjonger- en Ahrensburger-culturen, gerekend moeten worden, zijn geheel wit verweerd.

Typische neolithische voorwerpen, als pijlspitsen en grote krabbers, vertonen geen of bijna geen verweringskleur.

Beschouwen we thans de 85 gevonden kernstenen van vuursteen: 20 hiervan zijn geheel wit verweerd, klein, onregelmatig van vorm en bijna allemaal van dezelfde grootte. De afslagen van klingen, die ze vertonen, zijn van geringe lengte. Deze

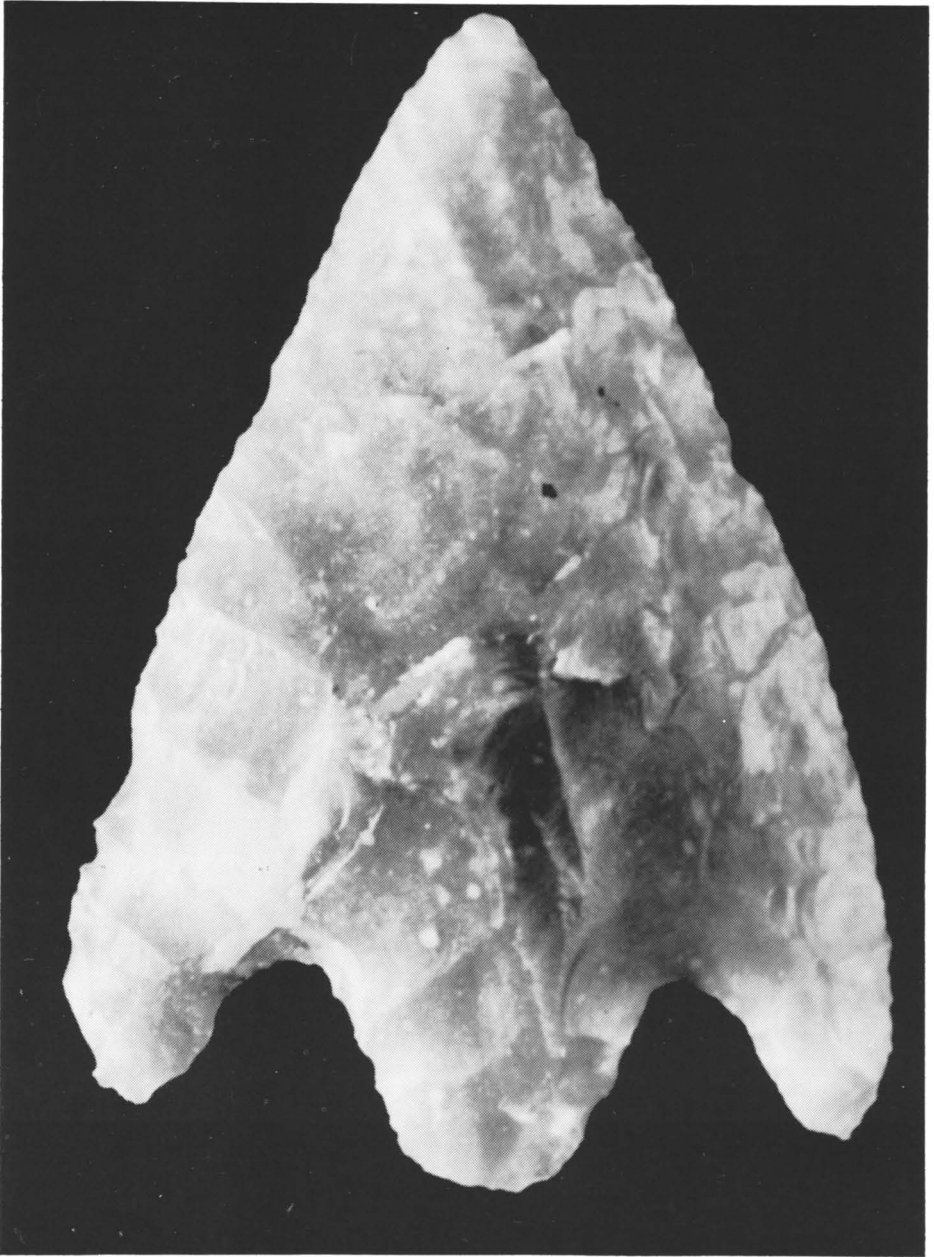
Afb. 2

Microlithen (Mesolithisch). Dubbele spitsen met oppervlakte-retouche. Geheel witte verweringskleur. Lengte $\pm$ 3 cm. Alle in dit artikel afgebeelde objecten bevinden zich in de verzameling van de schrijver.

Foto: Miek van Rheenen, Utrecht.

kernstenen zijn hoogstwaarschijnlijk van mesolithische herkomst. De overige kernstenen zijn niet of nauwelijks verweerd, veel variabelere in grootte en er zijn langere klingen afgeslagen. Veertien exemplaren hiervan vertonen alle kenmerken van de vuursteen uit het Gulpens-Krijt (Cr-4), welke in Ryckholt-St. Geertruid geëxploiteerd werd. Dit scheidt de mogelijkheid, dat deze vuursteen uit de mijnen van Ryckholt-St. Geertruid afkomstig is. De kleur is blauwgrijs en plaatselijk iets vlekkerig door lichter gekleurde delen, die grofkorreliger zijn dan de rest van de steen en die de schelpvormige breuken op de plaatsen, waar deze lichte vlekken aanwezig zijn, iets onregelmatig geven.

De andere 51 kernstenen zijn afkomstig van erratische vuursteenblokken en niet van gedolven vuursteen uit het Krijt. Deze kernstenen hebben nog een deel van de buitenkant van de oorspronkelijke vuursteenknol en geven vaak een dikke verweringslaag te zien. Dit in tegenstelling tot gedolven vuursteen, waarbij de verweringslaag altijd dun is. Soms is deze verweringslaag ook dun bij erratische vuursteenknollen, maar in dat geval is deze altijd afgerond en vertoont meestal botsfiguren of andere tekenen van transport door water. Gedolven vuursteen heeft steeds een ruwe buitenkant waar deze aan het omringende krijt grenst. Erratische vuursteenblokken kunnen ook afkomstig zijn uit de vuursteenbank van het Gulpens-Krijt, die in Ryckholt-St. Geertruid geëxploiteerd werd. Ook deze werden gebruikt om er werktuigen uit te vervaardigen.

1 cm.

Afb. 3
Neolitische pijlspits. Slechts weinig verweerd oppervlak. Lengte 3,1 cm.
Foto: Miek van Rheenen, Utrecht.

Afb. 4

Uursteen, afkomstig uit het pleistocene maasgrind, waarop duidelijk de sporen van twee afslagen te zien zijn. Grootte $\pm$ 7 cm.

Foto: Miek van Rheenen, Utrecht.

Dit is het geval met een te Sweikhuizen gevonden vuistbijl uit het Midden-Palaeolithicum (WILLEMS 1968). Macroscopisch is deze vuursteen geheel gelijk aan die welke te Ryckholt-St. Geertruid werd ontgonnen, maar aan de basis is een verweringslaag aanwezig van enkele millimeters dikte, hetgeen een aanwijzing is voor de erratische herkomst van het vuursteenblok, waaruit de vuistbijl werd vervaardigd.

Van geslepen bijlen uit het Neolithicum zijn 38 fragmenten gevonden. Zeven ervan zijn groter dan 1/3 van de oorspronkelijke bijl. Eén van deze fragmenten vertoont alle kenmerken van de vuursteen uit Ryckholt-St. Geertruid. De overige zijn uit vuursteen vervaardigd die niet afkomstig is uit het krijtgebied van Zuid-Limburg en directe omgeving of uit andere gesteentesoorten. Onder de fragmenten van geslepen bijlen, die kleiner zijn dan 1/10 van de oorspronkelijke bijl, zijn 10 exemplaren, die alle kenmerken vertonen van de vuursteen van Ryckholt-St. Geertruid. Deze hebben allemaal slag-vlak en -bult en vaak ook gebruiksretouche. Wellicht werd deze vuursteen herkend en wist men dat deze goed te bewerken was. Wanneer een bijl stuk ging, probeerde men kleinere voorwerpen uit de brokstukken te maken.

Een tweetal andere fragmenten van geslepen bijlen zijn door het gesteente waaruit ze vervaardigd zijn het vermelden waard:

Allereerst een fragment van vuursteen, die afkomstig is van de Lousberg bij Aken (Duitsland), ongeveer 25 km ten S-E van Sweikhuizen. Deze vuursteen is uit het Kunrader-Krijt of uit het Vuursteeneluvium afkomstig (FELDER 1966). De kleur is grijs met bruine banden aan de boven- en onderzijde van de oorspronkelijke vuursteenbank, die slechts enkele centimeters dik was.

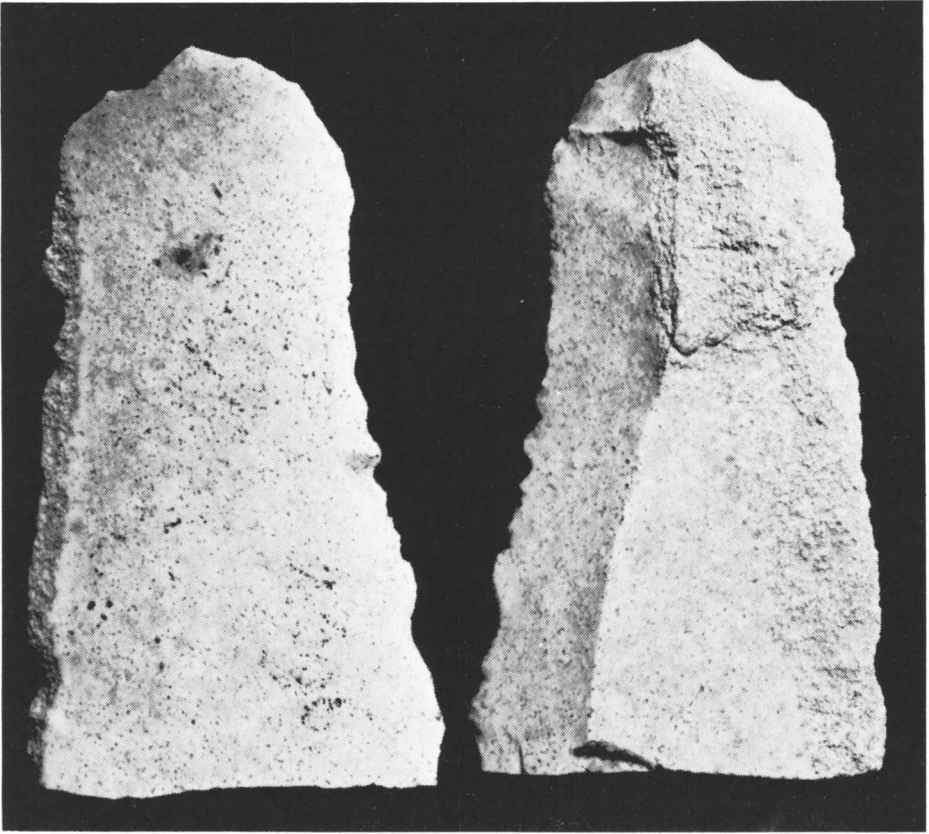
Het andere fragment is vervaardigd uit Wommersom-kwartsiet ofwel Grèsquartzite de Wommersom, een gesteente uit het Tertiair, dat wat betreft kwaliteit en uiterlijk, vergelijkbaar is met vuursteen, maar na enige ervaring gemakkelijk ervan te onderscheiden. Het komt alleen voor nabij Wommersom bij Tienen in België, ongeveer 60 km ten W-S.W van Sweikhuizen.

Er zijn onder de 10.000 vondsten nog 14 andere artefacten die uit Wommersom-kwartsiet zijn vervaardigd. Hierbij zijn 3 kernstenen. Deze gesteentesoort werd in Sweikhuizen niet gevonden door WOUTERS: „Sweikhuizen is tot nu toe de enige Mesolithische vindplaats waar grès quartzite de Wommersom ontbreekt.” (WOUTERS 1953).

Vermelding verdienen ook 8 gevonden klopstenen, waarvan 5 exemplaren van erratische vuursteen, 1 van vuursteen gelijk aan die welke in Ryckholt-St. Geertruid werd geëxploiteerd en 2 van zwerfstenen uit de Ardennen, waaronder één van kwartsiet.

Van een aantal werktuigen kan op grond van een vergelijkend macroscopisch onderzoek gezegd worden dat de vuursteen rechtstreeks uit Ryckholt-St. Geertruid afkomstig is. Dit zijn bv. grote klingen met retouche (9-14 cm) en enkele grote krabbers. Typologisch blijken deze voorwerpen tot de Michelsberger-cultuur te behoren (o.a. DE LAET - GLASBERGEN 1959). Het feit in aanmerking genomen dat ook de vuursteenindustrie van Ryckholt-St. Geertruid met deze cultuur in verband wordt gebracht, leidt tot de speculatie een rechtstreeks contact in een bepaalde periode te veronderstellen tussen deze plaatsen, die ongeveer 20 km van elkaar liggen.

Vuursteen van Le Grand-Pressigny in Frankrijk werd tot op heden nog niet te Sweikhuizen gevonden, evenmin als werktuigen of afslagen van faniet. Dit fijn-

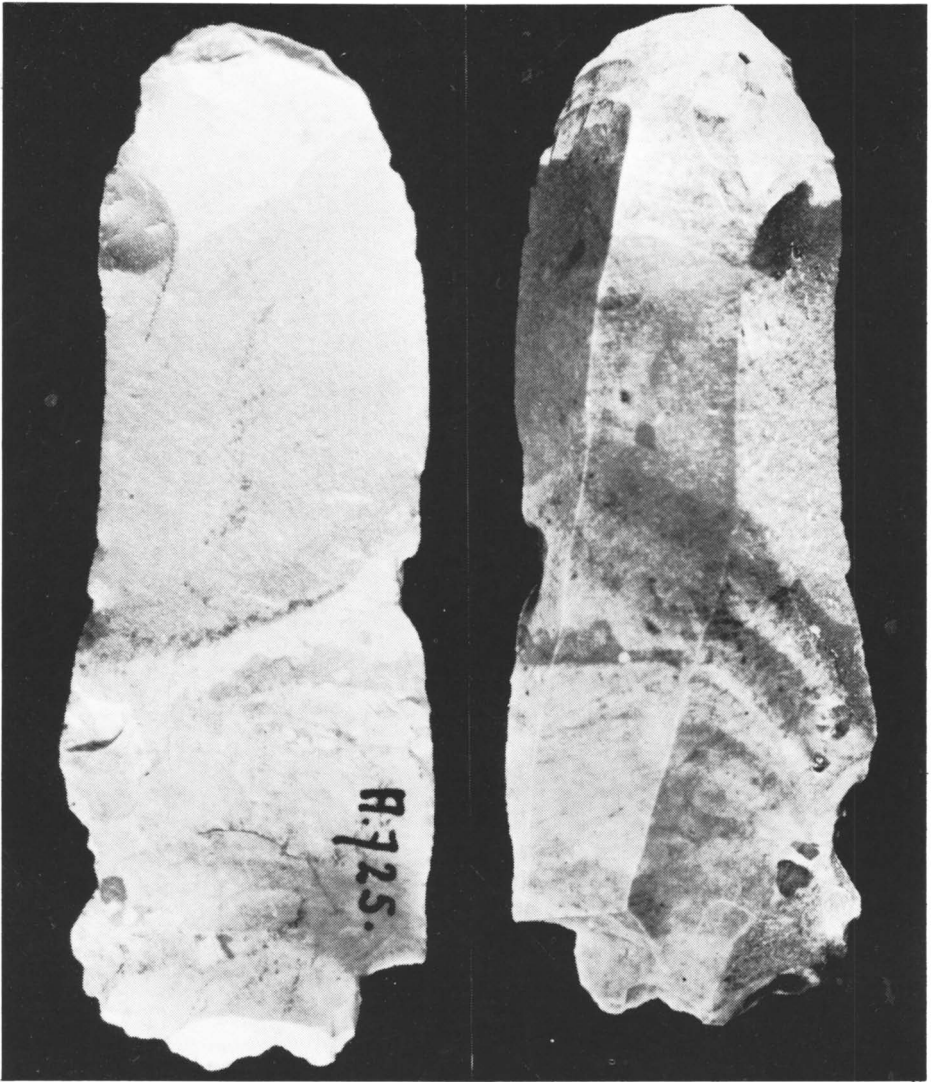

Afb. 5

Krabber van erratische vuursteen. A geeft de ventrale en B de dorsale zijde weer. Aan de linkerkant van de ventrale zijde is een dikke verweringskorst te zien. Dit duidt op de erratische herkomst van de vuursteenknol waaruit deze krabber werd vervaardigd. Lengte 3,8 cm.

Foto: Miek van Rheenen, Utrecht.

Afb. 6

Ventrale (A) en dorsale (B) zijde van een lange krabber gemaakt uit vuursteen die alle kenmerken vertoont van die welke te Ryckholt-St. Geertruid werd ontgonnen. Lengte 9,3 cm.

Foto: Miek van Rheenen, Utrecht.

Afb. 7
Kernsteen van Greskwartsiet van Wommersom. Hoogte $\pm$ 4,8 cm.
Foto: Miek van Rheenen, Utrecht.

korrelig gesteente uit het Onder-Carboon is in Zuid-België meermalen gebruikt om er voorwerpen uit te vervaardigen. Ftaniet komt in de omgeving van Sweikhuizen wel als erratisch gesteente voor in het pleistocene maasgrind.

SLOT

Vele vondsten te Sweikhuizen gedaan, afkomstig van prehistorische culturen vanaf het Midden-Palaeolithicum tot aan de komst van de Romeinen, zijn een bewijs voor de gunstige geografische situatie ter plaatse voor de prehistorische mens om er zich te vestigen.

Veel voorwerpen werden vervaardigd uit vuurstenen, die in het pleistocene maasgrind in verschillende grootte en kwaliteit voorkomen. Dit grind dagzoomt aan de rand van het plateau langs de hele rechteroever van de Geleenbeek. Ook werd gedolven vuursteen uit het zuidelijker gelegen krijtgebied en Wommersom-kwart-siet gebruikt. Deze laatste steensoort nog in het Neolithicum.

In het algemeen zijn de werktuigen uit het Mesolithicum en Palaeolithicum wit verveerd en die uit het Neolithicum blauw-grijs of helemaal niet verveerd. De omringende bodem is van invloed op de verweringskleur van de voorwerpen. Waren dit aspecten betreffende gebruik en herkomst van het lithische materiaal van de prehistorische vindplaats te Sweikhuizen, de bestudering van alle vondsten, in het bijzonder de typologie ervan, afkomstig van deze belangrijke plaats van vestiging in de prehistorie, wordt voortgezet.

Groenekan, zomer 1969.

Literatuur

- Bohmers, A. & A. Wouters.* 1956. Statistics and graphs in the study of flint assemblages. III. *Palaeohistoria* vol. V. p. 27-38.
- Felder, W. M.* 1966. De Lousberg bij Aken. *Jaarboek 1965. Ned. Geol. Ver. afd. Limburg.* p. 3-24.
- De Laet, S. J. & W. Glasbergen.* 1959. De voorgeschiedenis der lage landen. Groningen.
- Schols, P. A.* 1955. Bandkeramische Cultuur in Geleen. *De Bronk - 3e jaarg. nr. 2.* p. 50-51.
- Willems, J. H.* 1968. Een palaeolithische vuistbijl te Sweikhuizen. *Sprekende Bodem - 12e jaarg. nr. 5.* p. 51-53.
- Wouters, A.* 1953. Het Palaeolithicum en Mesolithicum in Limburg. *Publications 88-89.* p. 1-18.

DISKUSSIE N.A.V. LEZING J. H. WILLEMS

Vraag: F. C. Kraaijenhagen: Heeft erratische vuursteen een kenmerkende korst?

Antwoord: J. H. Willems: Ja. Hoewel alle vuursteenknollen een korst bezitten is een aantal kenmerken bekend waaraan de korst van erratische vuurstenen te kennen is. Dit zijn hoofdzakelijk verschijnselen veroorzaakt door transport zoals botsfiguren en afslijping.

Vraag: Mevr. Van Houtem-Hekel: Grez-Quartzite de Wommersom is ook gevonden in Hulshof, dit is veel verder dan 60 km van het punt van herkomst.

Antwoord: J. H. Willems: Dit is zeer goed mogelijk. Artefakten van dit gesteente komen tot ver buiten de door mij genoemde 60 km voor.

Int.: Mevr. A. Schmidt: Het vinden van een artefakt uit een gidsgesteente op grote afstand van het herkomstgebied heeft niet te wijzen op handelsbetrekkingen. Eerst moet de natuurlijke verbreiding van het betreffende gesteente worden nagegaan. Door rivieren b.v. kan een bepaald gesteente over grote afstanden verplaatst worden.

Vraag: A. Claassen: Kunt U een indruk geven van de erratische vuurstenen welke voorkomen aan de belgische zijde van de Maas?

Antwoord: J. H. Willems: In het genoemde gebied is de situatie eender als in het door mij geschetste gebied bij Sweikhuizen.

Vraag: J. H. M. Nillesen: Zijn de roestbruine strepen op de artefakten botsfiguren of ploegsporen?

Antwoord: J. H. Willems: Dit uit te maken zou alleen mogelijk zijn wanneer wij de beschikking hadden over oppervlaktevondsten en vondsten uit de diepere ondergrond. Zo het ploegsporen zijn zouden deze op de vondsten uit de diepere ondergrond moeten ontbreken. Alle vondsten van Sweikhuizen zijn echter afkomstig uit de bovenste laag (± 40 cm) welke reeds vele eeuwen als landbouwgrond in gebruik is.

